

Dags att prata om sex i elitidrotten

Sexuella övergrepp förekommer inom idrotten. Samtidigt finns det många idrottare som är tillsammans med sin tränare i en kärleksrelation. Inom elitidrotten behövs en diskussion om de etiska dilemman som är förknippade med sexuella relationer mellan aktiva och deras tränare.

TÄNK DIG ETT fiktivt fall. Det här scenariot skulle kunna utspelas i vilken idrott som helst, men låt oss säga att detta är en mindre idrottsförening på landsbygden som historiskt sett varit mycket framgångsrik i sin idrott. Klubben har en elitsatsande träningsgrupp med sex killar och fyra tjejer i åldern 16-19 år som tränat ihop med sin tränare i snart fem år. Klubbtränaren Pelle är ensamstående och 21 år. Han har även uppdrag med juniorlandslaget. Stina och Lisa är stjärnorna i klubben. Båda har precis fyllt 18 år och konkurrerar om en plats i juniorlandslaget. De konkurrerar även om tränarens uppmärksamhet. Pelle har med åren känt en allt starkare fysisk attraktion till Lisa och hennes vältränade kropp. Dessutom upplever Pelle att Lisa ofta söker Pelles uppmärksamhet och det tolkar han som att känslorna är besvarade.

De tillbringar ofta mer än 20 timmar tillsammans varje vecka på träningar, resor och tävlingar. En kväll på ett träningsläger i Teneriffa knacker Lisa på hos Pelle som är ensam på sitt rum. Lisa är ledsen över att resultaten på träningen varit sämre än Stinas. En tröstande kram övergår efter en stund till att Pelle inleder ett sexuellt närmande som Lisa först avböjer, men rätt snabbt upplever Pelle det som att känslorna är besvarade. När Lisa lämnar rummet efter ett par timmar finner sig direkt en känsla av oro och obehag hos Pelle. Kommer alla andra i träningsgruppen att få reda på vad som hänt? Hur kommer de att reagera? Hur kunde Pelle göra så, han som alltid varit

noga med att hålla en professionell distans till sina adepter? Hur ska Pelle kunna hantera konkurrenssituationen mellan Stina och Lisa? Vad kommer föräldrar och andra ledare att säga? Hur kommer det att kännas för honom och Lisa imorgon under den viktiga uttagningsstävlingen, kommer de andra att märka något konstigt? Tankarna snurrar för fullt i huvudet på Pelle och känslorna av oro växer sig allt starkare. Pelle som normalt är trygg i sig själv och sitt tränarskap känner sig alltmer vilsen och vet inte vad som är rätt och fel ...

Den här artikeln syftar primärt till att uppmärksamma och initiera en diskussion om etiska dilemman förknippade med sexuella relationer mellan tränare och idrottsaktiva i elitidrotten. Med etiska dilemman avser vi situationer där värden eller normer kommer i konflikt och det finns goda skäl för flera handlingsalternativ. Mer specifikt förespråkar vi en dialog med full transparens vad gäller ömsesidigt beroende sexuella tränar-aktivrelationer med särskild hänsyn till välbefinnande och prestation. Detta oavsett om sådana relationer principiellt anses vara etiska, ideala och önskvärda inom elitidrotten eller inte. I artikeln kommer vi i större utsträckning än i tidigare litteratur på området att inkludera tränares perspektiv.

Relationen påverkar prestationen

Samlevnad, kärlek och sexualitet är betydelsefullt för människors grundläggande behov, välbefinnande, sociala handlande och interaktion. När det uppstår en

Susanne Johansson
Doktorand
Gymnastik- och idrottshögskolan

Göran Kenttä
Lektor
Gymnastik- och idrottshögskolan

kärleksrelation eller någon annan sexuell relation mellan tränare och elitaktiva får det sannolikt effekter på både tränarens och idrottarens välbefinnande och idrottsliga prestation. Lägg därtill att tränaraktivrelationen i regel samexisterar i ett större sammanhang, vilket innebär att även dynamiken och klimatet i hela laget, gruppen och föreningen påverkas. I vissa fall riskerar tränarens trovärdighet och professionella förhållningssätt samt föreningens anseende att ifrågasättas som en direkt konsekvens av sexuella relationer. Detta kan i förlängningen äventyra både tränarens och idrottarens karriärmöjligheter, men störst ansvar läggs ofta på tränaren i egenskap av ledare. Det bör tilläggas att även väl fungerande relationer som accepteras av hela omgivningen kan orsaka problem och intressekonflikter när någon av parterna bestämmer sig för att göra slut.

Sexuella relationer mellan tränare och idrottsaktiva kan se ut på många olika sätt. I det här sammanhanget definieras begreppet sexuella relationer utifrån sexuell umgänge som en gemensam nämnare. Det kan handla om fasta parrelationer, äktenskap och om varierande former av mer eller mindre lösa sexuella förbindelser som är tillfälliga eller mer regelbundna över tid. En del av dessa relationer är helt offentliga, andra relationer är endast kända inom en sluten och begränsad bekantskapskrets, medan vissa relationer hålls hemliga.

Intimitet, kärlek och sexuell attraktion förekommer i alla sociala sammanhang.

Elitidrotten är inget undantag. Tvärtom präglas miljön inom elitidrotten och relationen mellan tränare och elitaktiv av omständigheter som innebär hög sannolikhet för att attraktion uppstår och för att sexuell umgänge kan pågå. Sådana omständigheter är bland annat mycket tid som spenderas tillsammans under träning, tävling, läger och resor, delade drömmar, målsättningar, upplevelser och känslor, fysisk och emotionell närhet samt stort förtroende och gott tycke mellan parterna. Tränarens status, expertkompetens, meriter och position kan upplevas som attraktiv och en sexuell relation med tränaren kan medföra fördelar som ökad uppmärksamhet samt andra potentiella förmåner för den elitaktiva (1).

Sexuella tränar-aktivrelationer är ett fenomen som är vanligast inom damidrotten. Mer konkret, idrottsaktiva flickor och kvinnor är tillsammans med sina manliga tränare. En enkel förklaring är att det är en dominans av manliga elittränare och att heterosexuella relationer utgör numerär majoritet och därmed norm.

Lagar, regler och idrottspolicy

Å ena sidan är sexuella tränar-aktivrelationer något som de flesta känner till och har en åsikt om. Dessutom uppmärksammas tränar-aktivpar regelbundet i medierna och relationen beskrivs ibland ingående i samband med både framgång och motgång. Dessa relationer kan ge upphov till omfattande ryktesspridning, spekulationer samt etiska och känslomässiga dilemman. Å andra sidan saknas kunskap, rutiner, öppen dialog och problematisering beträffande sexuella tränar-aktivrelationer i idrotten. Det begränsade kunskapsläget är nämligen baserat på forskning som valt att studera sexuell utnyttjande av minderåriga, där även sexuella trakasserier och övergrepp klumpas ihop med ömsesidiga sexuella relationer.

Enligt svensk lagstiftning är sexuell umgänge med personer under 15 år ett lagbrott och rubriceras som sexuell umgänge med minderårig alternativt våldtäkt. I länder som bland annat Danmark och England har man höjt den sexuella myndighetsåldern till 18 år i relationer där den minderåriga parten står i beroendeställning till en vårdnads-

havare eller professionell part, som till exempel lärare och tränare.

I svensk föreningsidrott finns ingen övergripande policy eller vägledning avseende sexuella relationer så länge det inte rör sig om sexuella trakasserier eller sexuella övergrepp. Även internationellt sett är det ovanligt med policys som reglerar ömsesidigt och lagenligt sexuellt umgänge i idrotten. Men i några länder (England, USA, Kanada och Australien)

”Intimitet, kärlek och sexuell attraktion förekommer i alla sociala sammanhang. Elitidrotten är inget undantag.”

börjar allt fler idrottsförbund att förbjuda eller avråda från alla former av sexuellt umgänge mellan tränare och idrottsaktiva – oavsett ålderstillhörighet och ömsesidigt samtycke (2). I de här länderna finns också vissa idrottsförbund som tillämpar så kallad ”no touch policy”, alltså att kroppskontakt framhålls som ett olämpligt eller otillåtet inslag i coachningen (3).

Oenighet kring synsätt

Det råder en påtaglig oenighet kring sätten att förstå och förhålla sig till sexuella relationer mellan samtyckande tränare och idrottsaktiva. Därmed också huruvida idrotten har ansvar att hantera sådana relationer eller inte.

Bland tränare och idrottsaktiva finns den mest utpräglade acceptansen för sexuella tränar-aktivrelationer, med reservation för att relationerna sker mellan jämnåriga och samtyckande parter. Samtidigt visar forskningen att många tränare är osäkra kring etisk och professionell gränsdragning, men i princip uppfattas sexuella relationer som involverar parter som är minst 18 år gamla som något fullt acceptabelt. Tillfrågade tränare anser exempelvis att sexuellt umgänge är en privat angelägenhet, eller en mänsklig fri- och rättighet, mellan samtyckande vuxna individer. Andra tränare struntar i att följa befintlig policy om en idrottsaktiv samtycker till eller själv initierar en sexuell relation (4).

I kontrast till många tränares och

idrottares inställning påtalar vissa forskare att just acceptansen och förekomsten av sexuellt umgänge mellan tränare och idrottsaktiva ökar risken för grooming, sexuellt utnyttjande och sexuella övergrepp. Forskare som studerar sexuella trakasserier/övergrepp i idrotten representerar därför ett betydligt mer kritisk synsätt på sexuella tränar-aktivrelationer. Flera av dessa forskare menar att samtycke till sexuellt umgänge i realiteten är en omöjlighet då tränar-aktivrelationen präglas av påtaglig maktojämlikhet och idrottares beroendeställning. Resultatet av detta synsätt är att sexuella tränar-aktivrelationer stämplas som utnyttjande och maktmissbruk – även i de fall där de inblandade parterna definierat relationen som ömsesidig (5).

Mot bakgrund av kunskapsläget och vitt skilda synsätt förefaller det vara angeläget att ömsesidigt beroende sexuella tränar-aktivrelationer studeras med avseende på välbefinnande och idrottslig prestationsförmåga. Till skillnad från ömsesidigt sexuellt umgänge så råder det inget tvivel om att sexuella övergrepp är något oacceptabelt som idrotten har ansvar att förebygga och hantera. Medialt uppmärksammade sexuella övergrepp är även en orsak till att vissa länder valt att införa förbud mot sexuella tränar-aktivrelationer.

Med tanke på den ökade uppmärksamhet som sexuella övergrepp i idrotten fått i Sverige under de senaste åren är sexuella tränar-aktivrelationer en aktuell och angelägen fråga. Samtidigt vill vi understrika att sexuella tränar-aktivrelationer inte kan reduceras till att handla om enbart sexuellt utnyttjande och sexuella övergrepp. Vi anser att det är särskilt olyckligt att forskningen som ligger till grund för implementering av till exempel policydokument inom idrotten präglas av bristfälliga studier genomförda med ensidigt fokus. Det saknas en kritisk diskussion om sexuella tränar-aktivrelationer som belyser etiska dilemman både ur funktionella samt dysfunktionella perspektiv.

Sexuella gråzoner

Diskussionen om sexuella relationer mellan tränare och idrottare präglade av samtycke och ömsesidigt beroende har tyvärr hamnat i skuggan av den moralpa-

RÅD TILL IDROTTSRÖRELSEN

Organisationen Women Sport International har listat nio råd som idrottsrörelsen kan använda för att förebygga och hantera sexuella trakasserier. Råden nedan är anpassade och fokuserar på dysfunktionella sexuella tränar-aktivrelationer:

- Diskutera etiska dilemman och riktlinjer samt hur rutiner kring dessa kan tillämpas i föreningars verksamhet.
- Etablera och främja transparens och ett klimat som möjliggör öppen dialog om gränsdragning, intimitet och alla typer av sexuella relationer, som inkluderar idrottsaktiva, tränare och andra ledare.
- Gör frågor om etik, välbefinnande och prestation kopplat till sexuella relationer till obligatoriska inslag i tränarutbildningar.
- Informera idrottsaktiva och föräldrar om sexuellt utnyttjande, trakasserier och övergrepp samt om gränsdragning mellan välkomna och ovälkomna sexuella handlingar och relationer.
- Uppmuntra idrottsaktivas medbestämmande. Det inkluderar ett ansvarsfullt ledarskap och coachning som möjliggör ökad autonomi för idrottsaktiva.
- Utse kontaktpersoner så att idrottsaktiva, tränare och anhängiga har någonstans att vända sig för rådgivning, för att prata och ställa frågor, samt att underlätta kontakt med professionella rådgivare och sociala myndigheter.
- Upprätta rutiner för framförande av klagomål, rykteshantering och för att hjälpa utsatta och anklagade personer.
- Uppmärksamma god praktik av tränare och idrottsaktiva på regelbunden basis.
- Utvärdera kontinuerligt ovanstående insatser.

Källa:
Women Sport International
<http://www.coachesplan-digital>.

nik och konsensus som omgärdar sexuella övergrepp – även om gränsen däremellan många gånger är allt annat än självklar och tydlig.

Generellt karaktäriseras sexuellt umgänge i kärleksrelationer respektive sexuella övergrepp av distinkt skilda kännetecken. Samtidigt är inslag av utnyttjande, tvång och övergrepp vanligast förekommande inom nära relationer, vilket inkluderar kärleksrelationer och äktenskap. Forskning visar att gränsen mellan ömsesidiga sexuella relationer och sexuellt utnyttjande eller tvång – även inom en och samma relation – är komplicerad att dra. Sexuella relationer och sexuellt utnyttjande/övergrepp tenderar nämligen att förekomma i en sammanflätad och svårdefinierad gråzon som innefattar komponenter som har både positiva och negativa effekter på välbefinnande, funktion och idrottslig prestation. Att allmängiltigt avgöra, än mindre implementera, var gränsen går enbart på basis av specifika beteenden är en tämligen omöjlig målsättning. Det är snarare sammanhanget och den subjektiva upplevelsen som särskiljer en välkommen sexuell handling från en ovälkommen sådan. Ett och samma beteende kan upplevas på vitt skilda – rentav motsatta – sätt. Mer konkret innebär det alltså att gränsdragningen i mångt och mycket är en tolkningsfråga upp till var och en, från relation till relation, och från situation till situation (1). Sammantaget visar detta på betydelsen av att uppmuntra och främja idrottares autonomi och att utmana den makt som utövas av tränare i syfte att dominera och kontrollera idrottsutövare.

Vad har det med kärlek att göra?

Det finns otaliga anekdotiska exempel på hur den etiska kompassen, principer, ställningstaganden och regler står sig slätt när förälskelse, kärlek och sexuell åtrå kommer in i bilden. Till exempel berättar en tränare som blev tillsammans, och senare gifte sig, med en spelare i det fotbollslag han coachade: ”Jag vet att den [relationen] kostade mig jobberbjudanden, men när du blir kär är allt annat meningslöst. Om jag så var tvungen att göra pizzor för all framtid i min familjs restaurant så hade jag ändå gjort det.” (6) I forskningen tenderar betydelsen av

intimitet, kärlek, och sexuell åtrå för mänskligt handlande att förringas, uteslutas eller underordnas perspektivet (manlig) tränare/förövare – (kvinning) idrottsaktiv/offer. Det finns emellertid ingen evidens som pekar på att sexuella relationer kan reduceras eller förhindras genom förbud, eller att ett sådant förbud minskar risken för sexuella övergrepp. Desto mer sannolikt att motiven att hemlighålla sexuella relationer ökar och därmed även potentiell utsatthet för de inblandade parterna.

Mot ett öppnare samtalsklimat

Vårt huvudsyfte har varit att uppmärksamma och inleda en diskussion om etiska dilemman med avseende på sexuella relationer mellan tränare och elitidrottare. Vi vill betona att en etisk lösning sällan är entydigt rätt – men det finns alltid bättre och sämre sätt att hantera etiska dilemman. En öppen diskussion och transparens hämmas i dag av en rad faktiska omständigheter som till viss del är ett resultat av ett ensidigt dömande klimat.

Det finns tränare (särskilt män) som upplever sig vara begränsade och är oroliga för att orsaka idrottsaktiva (särskilt flickor/kvinnor) obehag. Till exempel för att det kan vara svårt att uppfatta personliga gränser och upplevelser vad gäller kroppskontakt i olika träningsmoment, samt huruvida idrottsaktiva vågar säga ifrån snarare än att vara tillags (7). Tränare (särskilt män) kan känna oro för att omtanke ska uppfattas som något ”sexuellt suspekt” och för att bli miss-tänkta eller anklagade för sexuella trakasserier och övergrepp (3). Samtidigt finns en ovilja bland tränare att ”lägga sig i” hur andra tränare coachar, agerar och vad de har för relationer med sina idrottsaktiva (8).

Ovanstående orosmoment riskerar att hämma relationen mellan tränare och idrottsaktiva, tränares motivation samt i förlängningen rekryteringen av tränare. I en vidare bemärkelse kan det påverka den sociala miljön inom idrotten negativt. Vi förespråkar ett öppet samtalsklimat. Detta skapar förutsättningar för idrottsrörelsen att vägleda tränar-aktivrelationer mot ett mer funktionellt ömsesidigt beroende som skulle gynna alla parter.

Referenser

- (1) Johansson S. Sport, Education and Society. 2013. (epub ahead of print).
- (2) Se t.ex. Safe4Athletes. Handbook 2013. www.safe4athletes.org.
- (3) Piper, H. m.fl. Sport, Education and Society. 2012. 17:331-345.
- (4) Nielsen, J. International Review for the Sociology of Sport. 2001. 36:165-182.
- (5) Brake, D.L. Marquette Sports Law Review. 2012. 22:394-425.
- (6) Wahl, G. m.fl. Sports Illustrated. 2001. 95(10):58-71.
- (7) Hassall, C. m.fl. Journal of Sport Pedagogy. 2002. 8(2):1-21.
- (8) Bringer, J. D. m.fl. Journal of Sexual Aggression. 2002. 8(2):83-98.

Kontakt

susanne.johansson@gih.se